Problemi arhivske službe u Hrvatskoj

Ćosić, Stjepan; Lemić, Vlatka

Source / Izvornik: **Arhivski vjesnik, 2008, 51, 9 - 24**

Journal article, Published version
Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:111:824430

Rights / Prava: In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.

Download date / Datum preuzimanja: **2024-03-29**

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
HRVATSKI STUDIJI
UNIVERSITY OF ZAGREB
CENTER FOR CROATIAN STUDIES

Repository / Repozitorij:

Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies

dabar
DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Stjepan Ćosić
Vlatka Lemić
Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

PROBLEMI ARHIVSKE SLUŽBE U HRVATSKOJ

UDK 930.25(497.5)(094) Pregledni rad

Razvoj moderne arhivske službe u Hrvatskoj započinje u drugoj polovici 20. stoljeća. Od tada je arhivska služba stjecala sve veći institucionalni značaj te je postala obveznom djelatnošću na čitavom području tadašnje SR Hrvatske. Uspostava suverene Republike Hrvatske podrazumijevala je krupne promjene društvenog i političkog sustava te je od tada i za arhivsku službu započelo novo razdoblje. Uslijedile su nužne institucionalne, zakonske i organizacijske prilagodbe čitave službe, a uloga državnih arhiva, napose matična funkcija HDA, dobila je na važnosti. Uz te su procese na sadašnje stanje arhivske službe u Hrvatskoj značajno utjecali i globalni trendovi ubrzanog tehnološkog razvoja i uspostave informacijskog društva. U ovom radu pokušat ćemo analizirati četiri sastavnice arhivske službe: 1. državne arhive, 2. upravljanje arhivskom službom, 3. »arhive« izvan sustava državnih arhiva i 4. stvaratelje i imatelje arhivskoga gradiva. Razmatrat ćemo ih u odnosu na arhivski Zakon, a na temelju parametara s kojima u službi danas raspolažemo i koji proizlaze iz formalnoga okvira njezina rada te manje ili više preciznih podataka prikupljenih od pojedinih arhiva. U kontekstu pristupa EU težište budućeg razvoja arhivske službe prije svega vidimo u racionalnijoj organizaciji (zakonski okvir, mreža), usvajanju općeprihvaćenih stručnih standarda (tehničkih i intelektualnih) i podizanju kvalitete usluga i službi u arhivima (korištenje novih tehnologija).

Ključne riječi: *hrvatska arhivska služba, arhivsko zakonodavstvo, upravljanje arhivima i arhivskom službom, mreža državnih arhiva, arhivska djelatnost*

Uvod

Nacionalna arhivska služba postala je tijekom 20. stoljeća standardni dio javne uprave u gotovo svim državama svijeta. Povijesne, političke i društvene okolnosti uvjetovale su stanovite razlike, kako u pogledu organizacije i ingerencija nad arhivskim službama, tako i u pogledu njihova djelokruga u pojedinim državama.[1] Unatoč međusobnim sličnostima što proizlaze iz načelnih zadaća arhivske službe, u državama EU ni danas ne postoje dva istovjetna modela.[2]

U odnosu na ranije i sustavnije procese u zapadnoeuropskim zemljama, začetke razvoja moderne arhivske službe kod nas možemo pratiti od pedesetih godina 20. stoljeća. Ona je tijekom šezdesetih i sedamdesetih godina stjecala sve veći institucionalni značaj te je postala obveznom djelatnošću na čitavom području tadašnje SR Hrvatske. Novo razdoblje za arhivsku službu započelo je uspostavom suverene Republike Hrvatske, u širem kontekstu promjene društvenog i političkog sustava. Od početka devedesetih godina 20. stoljeća u arhivskoj je službi došlo do nužnih institucionalnih, zakonskih i organizacijskih prilagodbi, a uloga državnih arhiva, napose matična funkcija HDA, dobila je na važnosti. Osim toga, u protekla dva desetljeća na oblikovanje arhivske službe značajno je utjecao ubrzani tehnološki razvoj i uspostava informacijskog društva. Ti su globalni trendovi umnogome proširili djelatnost arhiva te su pred čitavu službu postavili nove zahtjeve.

Svi spomenuti procesi odredili su sadašnje stanje arhivske službe u Hrvatskoj o čemu će biti riječi u nastavku. U kontekstu pristupa EU težište njezina budućeg razvoja prije svega vidimo u racionalnijoj organizaciji (zakonski okvir, mreža), usvajanju općeprihvaćenih stručnih standarda (tehničkih i intelektualnih) i podizanju kvalitete usluga i službi u arhivima (korištenje novih tehnologija).

Sadašnja obilježja arhivske djelatnosti

U stručnim radovima koji su nastajali od sedamdesetih godina do kraja prošloga stoljeća, a u kojima se raspravlja o stanju arhivske službe u Hrvatskoj, uvijek se nanovo ističu tri sklopa problema koji je određuju i uvjetuju.[3] Riječ je o prostoru, kadrovima i financiranju. Naime, zbog širih društvenih okolnosti, na koje struka nije

[1] Kecskeméti, C. Integration of separated archives for the preservation of national memory. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 42(1999), str. 209-215.

[2] *Report on Archives in the enlarged European Union.* http://europa.eu.int/comm/secretariat_general/edoc_management/docs/archives/reportArchives.pdf (01. 09. 2005.)

[3] Nemeth, K. Prilog problemu organizacije arhivske službe u NR Hrvatskoj. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 1(1958), str. 393-409.; Stulli, B. Nacrt koncepcije srednjoročnog plana razvitka arhivske djelatnosti u SR Hrvatskoj 1971.-1975. godine. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 11-12(1968-1969), str. 355-381; Rastić, M., Strčić, P. Pregled stanja i osnovnih problema arhivske službe u SR Hrvatskoj. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 24(1981), str. 85-101.; Strčić, P. Aktualni problemi arhivske službe u SR Hrvatskoj. *Dometi* (Rijeka). 10(1982), str. 17-21.; Kolanović, J. Arhivi u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj. *Arhivski fondovi i zbirke u arhivima i arhivskim odjelima u SFRJ. SR Hrvatska*. Beograd : Savez društava arhivskih radnika Jugoslavije, 1984., str. 11-37.

mogla bitnije utjecati, u prošlosti se nije planski i obuhvatno pristupalo njihovu rješavanju. Prema postojećim studijama, pregledima stanja i samoj praksi, očito je da se svi nedostaci i propusti u radu arhivske službe redovito svode na isti sklop još uvijek aktualnih pitanja. Uz te osnovne i trajne probleme, od devedesetih godina pojavili su se novi čimbenici koji su ih dodatno opteretili.

Da bismo pristupili osmišljavanju razvojne strategije arhivske službe u Hrvatskoj potrebno je što temeljitije analizirati sadašnje stanje. Već i taj prvi korak nije jednostavan zbog kroničnog nedostatka odgovarajućih statističko-kvantitativnih pokazatelja za djelatnost u cjelini kao i adekvatne dokumentacije o pojedinim segmentima rada službe.[4] U daljnjem izlaganju pokušat ćemo analizirati četiri sastavnice arhivske službe: 1. državne arhive, 2. upravljanje arhivskom službom, 3. »arhive« izvan sustava državnih arhiva i 4. stvaratelje i imatelje arhivskoga gradiva. Razmatrat ćemo ih u odnosu na arhivski *Zakon,* a na temelju parametara s kojima u službi danas raspolažemo i koji proizlaze iz formalnoga okvira njezina rada te manje ili više preciznih podataka prikupljenih od pojedinih arhiva.

I.

Zakonski okvir djelovanja arhivske službe počiva na *Zakonu o arhivskome gradivu i arhivima* iz 1997. i dopunjujućim provedbenim propisima (1999.-2004.):

- *Pravilnik o korištenju arhivskoga gradiva* (NN 67/99),
- *Pravilnik o vrednovanju te postupku odabiranja i izlučivanja arhivskoga gradiva* (NN 90/02),
- *Pravilnik o evidencijama u arhivima* (NN 90/02),
- *Pravilnik o predaji arhivskoga gradiva arhivima* (NN 90/02),
- *Pravilnik o zaštiti i čuvanju arhivskog i registraturnog gradiva izvan arhiva* (NN 63/04),
- *Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, broju i strukturi stručnog osoblja arhiva* (NN 65/04),
- *Pravilnik o polaganju stručnih ispita u arhivskoj struci* (NN 93/04) i
- *Pravilnik o stručnom usavršavanju i provjeri stručne osposobljenosti djelatnika u pismohranama* (NN 93/04).

[4] Pitanje evidentiranja stvaratelja i imatelja arhivskoga gradiva, odnosno stručnog nadzora nad zaštitom i obradom gradiva u njihovu posjedu jedno je od trajnih problema državnih arhiva. Unatoč zakonskoj obvezi skrbi za cjelokupno arhivsko gradivo, arhivska služba još uvijek nema potpune podatke o broju stvaratelja i imatelja i uvid u stanje njihova gradiva budući da prikupljanje tih podataka još uvijek ponajviše ovisi o spremnosti na suradnju pojedinih ustanova s mjerodavnim arhivima. To se pitanje, uz pokušaj prikaza pregleda trenutnog stanja, obrađuje u već spomenutim radovima, te u: Bačić, S. Dovršenje evidentiranja arhivske građe izvan arhivskih ustanova. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 17-18(1974-1975), str. 401-408 i Rastić, M., Strčić, P. Osnovne projekcije razvoja arhivske djelatnosti SR Hrvatske. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 26(1983), str. 141-155. Stvaranje cjelovitoga evidencijsko-informacijskoga sustava o gradivu na nacionalnoj razini temeljni je korak za organizaciju skrbi i stvaranje informacijskih proizvoda o arhivskome gradivu.

Devetogodišnja praksa pokazala je pozitivne strane, ali i stanovite slabosti našeg *Zakona* što su uglavnom povezani s ekstenzivnim i nepreciznim karakterom pojedinih zakonskih rješenja. Stoga smatramo da je sazrelo vrijeme za neke zakonske dopune i prilagodbe kojima bi se prvenstveno riješile dvojbe oko definiranja dviju do sada »slabih karika« arhivske službe: osnivanja novih arhiva izvan sustava državnih arhiva te ustroja i djelokruga »arhivske uprave« kao posebnog tijela ili pak kao zadaće koju bi obavljao HDA ili dio HDA u sklopu njegovih središnjih i matičnih poslova.

Temeljnim *Zakonom* izvršene su nužne prilagodbe te je utvrđen način obavljanja javne arhivske službe, sukladno okolnostima nakon osamostaljenja Republike Hrvatske. Utvrđen je režim zaštite javnog i privatnog gradiva i pravni status gradiva koje je ranije bilo u društvenom vlasništvu. Nekadašnji povijesni arhivi ustrojeni su u mrežu državnih arhiva na čelu sa središnjim i matičnim HDA (pozitivne strane zakona). Iako *Zakon* predviđa osnivanje arhiva jedinica lokalne samouprave te specijaliziranih i privatnih arhiva, oni formalno nisu zaživjeli. S obzirom na relativno mali teritorij Hrvatske te preklapanje mreže državnih arhiva s djelovanjem lokalnih jedinica uprave, postavlja se pitanje načina osnivanja takvih arhiva i njihova uklapanja u okvire arhivske službe. S obzirom na okruženje i trenutne kapacitete službe, svakako je potrebno da *Zakon* omogućuje osnivanje takvih arhiva. Međutim, u našim okolnostima osobito je važno osmisliti zakonska rješenja i mehanizme kojima će se lokalne jedinice aktivnije uključiti u potporu postojećim državnim arhivima i sabirnim centrima. Naime, državni arhivi praktično djeluju i kao arhivi jedinica lokalne i područne samouprave te preuzimaju gradivo nastalo radom njihovih tijela, ustanova i drugih organizacija. Osim toga, obavljaju nadzor i pružaju savjetodavnu ulogu prema stvarateljima koji nisu državna tijela ili nisu u državnom vlasništvu, a svojim djelovanjem pridonose prvenstveno kulturnom životu svojih sredina.

U idealnoj projekciji državni arhivi trebali bi skrbiti prvenstveno o gradivu javne uprave, dočim sada, u ulozi »spasitelja« preuzimaju gradivo najrazličitije provenijencije što onemogućuje ozbiljno planiranje akvizicijske politike. Također, nepostojanje specijalnih arhiva (gospodarskih, sveučilišnih, znanstvenih, arhiva javnih medija, audiovizualnih i drugih) na državnoj i regionalnoj razini predstavlja dodatno opterećenje pojedinim arhivima i cijeloj službi.

U rješavanju tih problema, kroz izmjene *Zakona*, trebalo bi uvesti fleksibilnije mogućnosti (i obveze) poput više modela »arhiva u sastavu«, odnosno »arhiva kao ustrojbenih jedinica« unutar drugih ustanova. To bi u našim okolnostima bilo realnije i lakše ostvarivo od osnivanja novih arhiva kao samostalnih institucija.

Hrvatska nema definiranu »arhivsku upravu« koja bi skrbila o službi kao cjelini, poput većine zemalja EU. Za arhivsku službu izravno je mjerodavno Ministarstvo kulture, u čijem okviru djeluje Uprava za zaštitu kulturne baštine s Odjelom za arhivsku djelatnost. Kao savjetodavno tijelo ministra kulture za stručne poslove u arhivskoj djelatnosti pri Ministarstvu djeluje Hrvatsko arhivsko vijeće koje uglavnom razmatra programe rada i tekuće probleme državnih arhiva te pitanja unapređenja i razvitka arhivske struke. Svi stručni i administrativni poslovi Vijeća, kao i svi matični i razvojni poslovi arhivske službe u Hrvatskoj provode se preko HDA.

Zbog neusklađenosti djelokruga i ovlasti svih navedenih čimbenika, dosadašnja praksa pokazala je potrebu za objedinjavanjem stručnih i upravnih poslova nad arhivskom službom kao sustavom.

Prilog 1: Shematski prikaz sadašnjeg ustroja arhivske službe. Središnje stručno i upravno tijelo, tzv. »arhivsku upravu«, djelokrugom i ovlastima trebalo bi uklopiti i definirati u odnosu na postojeći upravni i stručni ustroj službe. Dobro organizirana »arhivska uprava« omogućila bi racionalnije i efikasnije upravljanje službom kao jedinstvenim sustavom jer bi se u njezinu djelokrugu našli upravni, stručni i matični poslovi.

Iz iskustva je razvidno da postoji potreba jedinstvenog planiranja i pojednostavljivanja nekih upravnih i stručnih poslova čime bi se omogućila učinkovita podrška arhivima i racionalizirao rad čitave službe. »Arhivska uprava« s tom zadaćom predstavljala bi temeljno polazište u postavljanju arhiva prema zahtjevima države i sve većim očekivanjima suvremenog društva. Ona bi bila zadužena za strategiju i upravljanje arhivskom službom u cilju efikasnijeg obavljanja upravnih, stručnih i financijskih poslova. U našim uvjetima nije od presudne važnosti kojem bi dijelu sustava i na kojem mjestu u hijerarhijskoj strukturi pripadala ta Uprava, koliko je važno u *Zakonu* pažljivo odmjeriti njezin djelokrug i ovlasti.

U svakom slučaju, već bi se boljom zakonskom razradom i preciznijim definiranjem matičnih i središnjih poslova te ovlasti HDA znatno doprinijelo rješavanju ovoga problema.

II.

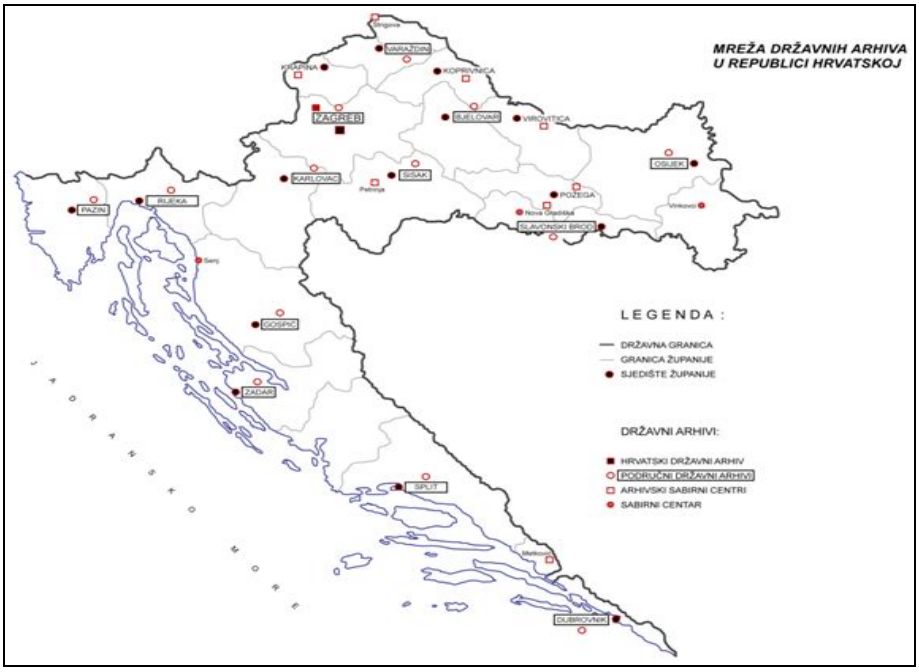
Sadašnja mreža državnih arhiva, s područjima njihova djelovanja utvrđena je 1963. te je bez većih izmjena funkcionirala do 1990-ih. Ustrojena je kompromisno, kombinirajući tradiciju (tj. postojanje »starih« arhiva) i poštujući regionalni princip. Okvir teritorijalne nadležnosti pojedinih arhiva neznatno se mijenjao sukladno upravno-teritorijalnim promjenama.

Arhiv	**Područje djelovanja državnih arhiva**
DABJ	Bjelovarsko-bilogorska županija te dijelovi Koprivničko-križevačke, Virovitičko-podravske i Zagrebačke županije
DADU	Dubrovačko-neretvanska županija
DAGS	Ličko-senjska županija (osim gradova Senja i Novalje) i dio Zadarske županije (općina Gračac i naselje Srb)
DAKA	Karlovačka županija, dio Sisačko-moslavačke županije (općine Gvozd i Topusko) te Primorsko-goranske županije (grad Vrbovsko)
DAOS	Osječko-baranjska, Vukovarsko-srijemska i Virovitičko-podravska županija
DAPA	Istarska županija
DARI	Primorsko-goranska županija (osim grada Vrbovsko) i dio Ličko-senjske županije (grad Senj)
DASK	Sisačko-moslavačka županija i dijelovi Zagrebačke županije (grad Ivanić Grad i općina Križ)
DASB	Brodsko-posavska i Požeško-slavonska županija
DAST	Splitsko-dalmatinska županija
DAVŽ	Varaždinska i Međimurska županija, veći dio Krapinsko-zagorske županije (osim gradova Donja Stubica i Oroslavlje i općina Gornja Stubica, Marija Bistrica i Stubičke Toplice), sjeverozapadni dio Koprivničko-križevačke županije (područje bivše općine Koprivnica)
DAZD	Zadarska županija (osim Gračaca), Šibensko-kninska i djelomično Ličko-senjska županija (grad Novalja)
DAZG	Grad Zagreb i gradovi Zagrebačke županije te dio Krapinsko–zagorske županije (gradovi Donja Stubica i Oroslavje i općine Gornja Stubica, Marija Bistrica i Stubičke Toplice)

Prilog 2: Teritorijalni djelokrug područnih državnih arhiva iskazan prema sadašnjem županijskom ustroju

Od 1991. osnovan je jedan novi arhiv (Gospić) i nekoliko sabirnih centara (DADU-Metković i Korčula, DAOS-Virovitica, DARI-Senj, DAVŽ-Štrigova). Postoje ozbiljne inicijative za osnivanje novih državnih arhiva u Šibeniku (sabirni centar mijenja status), Križevcima i Vukovaru.

U pogledu razvoja arhivske mreže, a uvažavajući postojeće materijalne i druge uvjete, postavlja se pitanje njezina usklađivanja s postojećom teritorijalno-upravnom podjelom na županije. Ta dilema za našu struku ima šire implikacije i naš će odgovor na nju ponajviše ovisiti o razvojnoj strategiji arhivske službe i njezinim budućim materijalnim i financijskim mogućnostima.[5]

Prilog 3: Prikaz mreže državnih arhiva u 2006. godini

Prema sadašnjim dostupnim pokazateljima u HDA i 13 područnih državnih arhiva smješteno je 12.680 fondova i zbirki u količini od 85.049,13 d/m. Ovim su popunjeni gotovo svi smještajni kapaciteti arhiva te ostaje otvoreno pitanje budućega preuzimanja gradiva.

[5] Ovaj je rad nastao u drugoj polovici 2006. godine te je u razdoblju od njegova nastanka do objavljivanja došlo do značajnih promjena vezanih uz razvoj mreže državnih arhiva, kao što je u radu i najavljeno. Tijekom 2007. godine osnovana su tri nova državna arhiva – u Štrigovi, Šibeniku i Vukovaru.

Arhivsko gradivo u državnim arhivima		
Arhiv	**Fondovi i zbirke**	**Količina arhivskoga gradiva**
HDA	1.762	23.000 d/m
DABJ	1.118	2.620 d/m
DADU	435	8.500 d/m
DAGS	166	763,16 d/m
DAKA	464	2.744 d/m
DAOS	1.662	6.802 d/m
DAPA	864	4.904,5 d/m
DARI	812	6.084 d/m
DASK	861	1.635 d/m
DASB	895	3.191 d/m
DAST	634	5.831,09 d/m
DAVŽ	1.077	10.486 d/m
DAZD	641	6.000 d/m
DAZG	1.147	11.350 d/m
UKUPNO	**12.538**	**93.910,75 d/m**

Prilog 4: Pregled količina arhivskoga gradiva koje se čuva u državnim arhivima prema podacima matične službe HDA u 2006. godini prikupljenima za Registar arhivskih fondova i zbirki RH

Važnu komponentu arhivske službe čine stvaratelji i imatelji gradiva. *Zakon* jasno precizira njihov položaj i obveze, no problemi nastaju zbog izostanka egzekutive i kontrole. U sustavu nadzora državnih arhiva evidentirano je više od 7.500 stvaratelja i imatelja arhivskoga gradiva, a prema najgrubljim procjenama u njihovom je posjedu oko 50.000 d/m koje bi u dogledno vrijeme trebalo preuzeti u arhive.

Arhivsko gradivo u nearhivskim ustanovama		
Tip ustanova	Broj evidentiranih ustanova	Fondovi i zbirke
HAZU	12	648
Knjižnice	11	995
Muzeji	54	625
Instituti, zavodi, centri	12	172
Vjerske zajednice	98	952
UKUPNO	187	3.392

Prilog 5: Pregled broja evidentiranih »nearhivskih« ustanova te broja fondova i zbirki u njihovu posjedu prema podacima matične službe HDA u 2006. godini prikupljenima za Registar arhivskih fondova i zbirki RH.

Nemogućnost preciznoga uvida u stanje gradiva u posjedu imatelja i stvaratelja dovoljno govori o ozbiljnosti toga problema. On je prisutan od početka ustroja moderne arhivske službe i uvjetovan je različitim okolnostima: nedostatnim evidencijama o gradivu izvan arhiva, slabom suradnjom stvaratelja i arhiva (needuciranog osoblja kod stvaratelja i premalog broja arhivista), nemogućnosti preuzimanja gradiva u arhive zbog nedostatka spremišnih prostora itd. Osim toga, zbog dugogodišnjega preuzimanja nesređenoga gradiva, u arhivima se nalaze velike količine arhivistički neobrađenoga gradiva što umnogome opterećuje njihov rad.

Arhiv	**Broj pismohrana/stvaratelja u nadzoru arhiva**	**I. kat.**	**II. kat.**	**III. kat.**	**Cca. gradiva**
HDA	441 (224 J, 200 P)	434	17		
DABJ	720				
DADU	185				15.000 d/m
DAGS	137	49	65	23	5.150 d/m
DAKA	232	50	52	130	
DAOS	1.016	348	611	57	5.000 d/m
DAPA	1.095	396	515	184	
DARI	410				
DASK	352	79	146	127	
DASB	454				15.617 d/m
DAST	265 (173 J, 92 P)	177	88		6.890 d/m
DAZD	282	47	91	141	
SACŠI	300				
DAVŽ	441	211	120	110	10.000 d/m
DAZG	1250	450	800		
UKUPNO	**7.580**				

Prilog 6: Pregled broja evidentiranih i kategoriziranih stvaratelja arhivskoga gradiva u sustavu nadzora državnih arhiva, s pokušajem procjene količine arhivskoga gradiva koje se kod njih čuva, prema podacima matične službe HDA u 2006. godini prikupljenima od pojedinih državnih arhiva (J – javni, P – privatni)

Moguće rješenje ovih problema vidimo u razdvajanju inspekcijske i savjetodavno-partnerske uloge arhiva prema stvarateljima/imateljima. Izmjenama *Zakona* trebalo bi uspostaviti inspekcijski nadzor na razini službe, u okviru eventualne »arhivske uprave«. Time bi arhive (vanjske službe) usmjerili na stručnu podršku i pružanje usluga stvarateljima i imateljima na svome području (upravljanje dokumentacijom, vrednovanje i izlučivanje gradiva, stručno usavršavanje, savjetovanje i nadzor nad obradom i sl.).

III.

Rješavanje prostornih problema preduvjet je da bi arhivska služba mogla raditi. Kada je riječ o arhivskim zgradama, tužna je činjenica da svi arhivi (osim dva) djeluju u adaptiranim građevinama. Unatoč šarmu kojim ponekad odišu ti prostori, često spomenici kulture, uvjeti smještaja arhivskoga gradiva i drugi prostori u njima ne zadovoljavaju suvremene standarde struke (prvenstveno je tu riječ o fizičkim standardima: prostranosti, vlazi, temperaturi, sustavu zračenja, protupožarnim i protuprovalnim sustavima, energetskoj infrastrukturi itd.). Budući da su problemi koje arhivi imaju zbog nedostatka odgovarajućih prostora desetljećima zanemarivani, za njihovo je rješavanje potrebno znatno više financijskih ulaganja države, a također i mnogo veći angažman tijela lokalne uprave i samouprave na čijem području arhivi djeluju.

Od osamostaljenja Republike Hrvatske ipak možemo pratiti niz pozitivnih pomaka koji su uslijedili većim ulaganjima države u arhive. Širenjem i upotpunjavanjem arhivske mreže, tj. dobivanjem novih prostora, arhivi su u društvenom smislu dobili na značenju. Suradnjom Ministarstva kulture i jedinica lokalne samouprave dio je regionalnih arhiva donekle uspio riješiti probleme smještaja u adaptiranim prostorima, a HDA je nedavno dobio dodatna spremišta i zemljište na kojemu će se u idućem razdoblju moći graditi novi arhivski objekti.

ARHIV	Ukupan prostor na svim lokacijama/m²	Broj lokacija
HDA	14.322,9	6
DABJ	630	1
DADU	3.414	3
DAGS	248,53	1
DAKA	4.320	1
DAOS	3.000	5
DAPA	2.679,96	3
DARI	3.731	3
DASK	321,66	3
DASB	1.406,57	6
DAST	3.193,86	2
DAVŽ	3.763	7
DAZD	4.193	2
DAZG	4.830	2
UKUPNO	**48.648**	**45**

Prilog 7: Pregled lokacija i raspoloživog prostora u državnim arhivima u 2006. godini, prema podacima matične službe HDA prikupljenima od pojedinih državnih arhiva

Trenutačno arhivi u Hrvatskoj raspolažu s 48.648 m². U odnosu na stanje od prije dvadesetak godina, kada su arhivi koristili 27.574 m², može se govoriti o trendu značajnog povećanja arhivskog prostora za 57%. Međutim, da se problemu arhivskoga prostora ipak nije pristupalo sustavno govori činjenica da arhivi djeluju na čak 45 lokacija što u organizacijskom i stručnom smislu otežava njihov rad, a u financijskom pogledu je to neracionalno. Budući da je u istom razdoblju porast količine gradiva iznosio 66% (s 56.223 d/m na 85.049,13 d/m), o zadovoljavajućem rješenju smještajnih kapaciteta ne može biti govora, pogotovo kada se uzmu u obzir količine arhivskoga gradiva u posjedu stvaratelja što su već dospjele za preuzimanje. Bez osiguranja dodatnoga spremišnog i radnog prostora u državnim arhivima nemoguće je planirati i omogućiti preuzimanje i dostupnost novog arhivskoga gradiva, a sustavno rješavanje toga pitanja otežava već više puta spominjani nedostatak odgovarajućih kvantitavnih pokazatelja potrebnih za temeljitu procjenu stanja i potreba (u ovom slučaju količine gradiva u posjedu stvaratelja i spremišnog prostora u arhivima).

IV.

Vjerojatno je najznačajniji napredak u arhivskoj struci uočljiv u povećanju broja djelatnika u državnim arhivima. Godine 1981. u arhivima je bilo uposleno 236 djelatnika (nema razrađene specifikacije), a 2005. bilo ih je 428. Od toga je 258 djelatnika arhivske struke.

Ovdje je bitno ukazati da struktura zaposlenika odražava promjene u arhivskoj struci budući da suvremeno okruženje podrazumijeva angažman stručnjaka raznorodnih profesija (pomak od klasičnih humanističkih studija prema informatologiji i drugim strukama). S druge strane, u arhivima se trajno provlače problemi velike fluktuacije kadrova koja je uvjetovana statusnim i financijskim čimbenicima. U pogledu izobrazbe arhivskih stručnjaka također možemo govoriti o stanovitom pomaku budući da su pojedini aspekti struke zastupljeni u sklopu različitih sveučilišnih studija, a HDA, sukladno mogućnostima, organizira stručna usavršavanja. Veliki iskorak za arhivsku struku predstavlja uhodana edukacija djelatnika u pismohranama koji su obvezni polagati stručni ispit.

Arhiv	Arhivska struka	Filmska struka	Konzervatori i restauratori	Fotografska i mikrografska struka	Knjižnična struka	Ostali stručni djelatnici (informatičari)	Administrativno i pomoćno osoblje	**Ukupno**
HDA	70	13	15	12	5	3	26	144
DABJ	9		1				3	13
DADU	19			1	1		5	26
DAGS	6						3	9
DAKA	13		1				6	20
DAOS	25		1				5	31
DAPA	15		2	1	1	1	5	25
DARI	16		2				6	24
DASK	6						4	10
DASB	11						5	16
DA ST	12		3		1		5	21
DAVŽ	16			1			5	22
DAZD	19		3	1	1		4	28
DAZG	21				1		17	39
Ukupno	**258**	**13**	**28**	**16**	**10**	**4**	**99**	**428**

Prilog 8: Pregled broja djelatnika državnih arhiva početkom 2006. iskazan prema zastupljenim strukama, prema podacima matične službe HDA prikupljenima za Evidenciju osoba zaposlenih u državnim arhivima.

V.

Financiranje državnih arhiva u Hrvatskoj gotovo u cjelokupnom iznosu odvija se preko Ministarstva kulture koje je do sada arhivsku djelatnost financiralo kroz različite skupine programa.[6]

1. Redovna arhivska djelatnost financira se putem redovnih i »posebnih« programa (izložbe, izdavačka djelatnost, restauriranje, mikrofilmiranje, digitalizacija, nabava ambalaže i repromaterijala, stručni skupovi itd.).

[6] Podaci o financiranju arhivskih programa mogu se naći na web stranicama Ministarstva kulture RH posvećenima financiranju djelatnosti u kulturi: http://www.min-kulture.hr/financiranje/.

2. Investicijski programi odnose se uglavnom na sanaciju, obnovu i izgradnju arhivskih prostora i zgrada.
3. Programi informatizacije obuhvaćaju nabavu i održavanje računalne opreme i programske podrške.

Uvidom u podatke o financiranju arhivske djelatnosti u proteklom razdoblju uočljiva je pozitivna činjenica da broj arhivskih programa u redovnoj djelatnosti raste te da Ministarstvo, sukladno proračunskim mogućnostima, podupire i investicijske programe. Problemi i neujednačeni trendovi u financiranju arhivske djelatnosti ukazuju na nedostatak dugoročne strategije njezina planiranja i razvoja.

Za iduću godinu izmijenjena je procedura financiranja arhivske djelatnosti. Dakako, Ministarstvo će i dalje odobravati programe i nadzirati njihovu provedbu, no u državnom proračunu arhivi će činiti posebnu »stavku« iz koje će se izravno preko Državne riznice odvijati izvršenje. Ta procedura zahtijevat će objedinjeno planiranje te ažurno dokumentiranje i provedbu programa. Predložena »arhivska uprava« zacijelo bi pridonijela racionalnijem planiranju i upravljanju financijskim sredstvima na razini arhivske službe.

Važan, relativno neiskorišten financijski potencijal, predstavljaju i vlastiti prihodi koje arhivi mogu ostvarivati na temelju usluga koje pružaju istraživačima, stvarateljima gradiva te drugim ustanovama i korisnicima. Pri određivanju opsega i naknade tih usluga treba voditi računa o zakonskoj regulativi te ih prilagoditi specifičnim mogućnostima pojedine arhivske ustanove.

Dodatne izvore financiranja arhivske djelatnosti, poglavito u svrhu poboljšanja kvalitete informacijskih usluga, moguće je ostvariti putem posebnih programa i projekata na nacionalnoj i međunarodnoj razini. Za određene programe zaštite arhivske baštine sve češće se mogu naći zainteresirani sponzori iz sfere gospodarstva i zakladništva, što je u zapadnim zemljama uvriježena praksa. Takav oblik financiranja u Hrvatskoj još uvijek nije zaživio upravo zbog niskoga stupnja društvene percepcije o važnosti arhiva kao baštinskih ustanova.

S obzirom na postojeće stanje i probleme, najveća ulaganja države u idućem srednjoročnom razdoblju arhivska služba očekuje na planu izgradnje više novih arhivskih zgrada.

Zaključak

Rezimirajući stanje i probleme arhivske službe u Hrvatskoj polazili smo iz perspektive HDA i mreže državnih arhiva. Naime, mreža državnih arhiva predstavlja stožer čitave djelatnosti i struke te bi od nje trebale potjecati inicijative za rješavanje problema kao i planiranje budućega razvoja. U tom smislu, uprava i djelatnici arhiva odgovorni su za stanje u službi. Međutim, naša je odgovornost ipak razmjerna, jer je za ispunjavanje zadaća arhivske službe presudan odnos države prema njoj. Država treba osiguravati temelje djelovanja službe: optimalan zakonski okvir te materijalna i financijska sredstva potrebna za njezin rad.

Naše povijesno nasljeđe u tom pogledu nije poticajno. Njegovo osnovno obilježje je diskontinuitet (institucionalni, demografski, kulturološki – raznolikost gradiva i klasifikacija). Ukratko, Hrvatska tj. hrvatske zemlje, njezine povijesne sastavnice, u dugim su razdobljima bile uglavnom periferne regije pod vlašću metropola, bez vlastitog središta u kojemu bi se sustavno razvijale »nacionalne« službe i institucije.

Takvo je nasljeđe, između ostaloga, utjecalo i na relativno nisku razinu društvenog vrednovanja arhivske struke. Njezina neznatna afirmacija u javnosti povezana je sa stupnjem društvene svijesti tj. općim društvenim kontekstom. Drugim riječima, društveno pozicioniranje službe (arhivi, djelatnici, struka itd.), kao što je to već odavno ustvrdio Bernard Stulli,[7] nije adekvatno njezinom značenju za društvo.

Do sada spominjani problemi kontinuirano su opterećivali i još uvijek opterećuju arhivsku službu u Hrvatskoj. Uz teškoće vezane za temeljno djelovanje službe (zakoni, ustroj i mreža, prostor, kadrovi, financiranje) u suvremenom se okruženju pojavio i niz novih, još neriješenih pitanja. Svi modeli arhivskih službi pod pritiskom su globalnih trendova poput integracije upravljanja historijskim i tekućim zapisima, jedinstvenoga pristupa kulturnom sektoru (suradnja arhiva sa drugim baštinskim ustanovama) te isticanja informacijske uloge arhiva. Problemi u radu arhiva prvenstveno su vezani uz pojavu i širenje novih medija, sve veću produkciju zapisa i opće teškoće u zaštiti i korištenju informacija.

Tempo uvođenja i primjene suvremenih standarda i dostignuća u svakodnevnoj praksi različit je i u pojedinim sredinama ovisi o organizaciji javne uprave, gospodarskoj snazi i tehnološkom razvoju.

Hrvatski arhivi još nisu osposobljeni za preuzimanje, obradu i davanje na korištenje elektroničkoga gradiva. Ako arhivi ne razviju sposobnosti (stručne i tehnološke) i za obavljanje djelatnosti u odnosu na elektroničko gradivo ono će ostati izvan dosega arhivske službe. To područje također zahtjeva temeljitiju zakonsku regulativu, posebno preciznije definiranje obaveza stvaratelja radi njihove dugoročne zaštite.

Suvremeno informacijsko okruženje traži i osvježavanje radnog procesa, što podrazumijeva poopćavanje propisa i tehnologija rada, odnosno njihovu »tehnološku neutralizaciju«. Propisima se to može sugerirati i poticati, no modernizacija službe u tom smislu ponajviše ovisi o boljoj organizaciji i kriterijima same struke. Dosadašnji programi informatizacije (arhivske djelatnosti, a i cijelog područja kulture) bili su u smislu financiranja i menadžmenta neusklađeni. Naime, neovisno o iznosu sredstava namijenjenih za računalne tehnologije, radi nesustavnog planiranja i sporadične primjene, očitovale su se velike razlike između pojedinih arhiva. Tekući razvojni projekti u HDA, usmjereni su na stvaranje nacionalnoga arhivskoga evi-

[7] Stulli, B. Arhivska služba i petogodišnji program naučno - istraživačkog rada u oblasti historije. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 4-5(1961-1962), str. 360-372. i Stulli, B. Nacrt koncepcije srednjoročnog plana razvitka arhivske djelatnosti u SR Hrvatskoj 1971.-1975. godine. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 11-12(1968-1969), str. 355-381.

dencijsko-informacijskoga sustava koji bi bio jedinstven za cijelu službu te bi tako predstavljao osnovu njezina budućeg razvoja.[8]

Planiranje razvojne strategije arhivske službe u Hrvatskoj treba se temeljiti na suvremenim procesima i ciljevima arhivske djelatnosti u EU,[9] na način da ih se optimalno prilagodi našim okolnostima. Od moderne arhivske službe očekuje se prilagođavanje i odgovaranje na društvene promjene u pravnom, tehnološkom i organizacijskom smislu. Suvremeni trendovi u sferi uprave i financiranja te razvoj novih tehnologija nalažu dinamičniji i obuhvatniji pristup njezinoj organizaciji. Moderni arhivi u sebi moraju objediniti tradicionalnu ulogu čuvara memorije s informacijskom zadaćom i aktivnim servisiranjem javne uprave. Trudit ćemo se da hrvatski arhivi postignu taj cilj.

Summary

PROBLEMS OF ARCHIVAL SERVICE IN CROATIA

Development of the modern archival service in Croatia began in the second half of the 20th century. Thereafter, archival service has acquired increasing institutional significance and became established as a compulsory public service on entire territory of contemporary Socialist Republic of Croatia. Establishment of the sovereign Republic of Croatia implied large changes of social and political system and after that archival service also entered new era. It was followed by necessary institutional, legal and organisational changes of entire service, and a role of state archives, especially central function of Croatian State Archives as national archives, has gained on importance. Along with those processes, present status of archival service in Croatia is also significantly affected by global trends of fast development of information and communication technologies and establishment of information society.

In this work authors try to analyze four components of archival service: 1. state archives, 2. archival service management, 3. »archives« outside state archives network, and 4. archival records creators and owners. They are analyzed in accordance with archival law, and on the basis of the parameters which are currently in force inside the archival service. Those parameters originate from formal framework of service activities, as well as from more or less precious data collected from particular archival institutions.

[8] O ulozi i radu arhiva u suvremenom okruženju vidi: Kolanović, J. Okrenutost arhiva prošlosti i budućnosti. *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* (Split). 18(2002), str. 17-27. i Ćosić, S., Lemić, V. Rad arhiva u uvjetima suprotstavljenih utjecaja: država - društvo – korisnici. *Arhivski vjesnik* (Zagreb). 49(2006), str. 7-19.

[9] http://www.archives.gov.ua/Eng/Law-base/Recommendations.php.
http://www.archives.gov.ua/Eng/Law-base/Recommendations.php#01 (01.09.2005.);
http://www.archives.gov.ua/Eng/Law-base/Recommendations.php" \l "02#02".
http://www.archives.gov.ua/Eng/Law-base/Recommendations.php#02 (01.09.2005.)

Basis of future service development, in the context of joining the EU, has been seeing in the more rational organisation (legal framework, network), adoption of common professional standards (technical and intellectual) and rise of the quality of services and provisions in archives (by using new technologies).

Key words: *Croatian archival service, archival legislation, archives and archival service management, state archives network, archives activities*